

Степан Зазуляк

студент гр. ФФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тетяна Буряк

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ПОДАТКОВІ РЕЗЕРВИ НАРОЩУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Сучасний період державотворення відзначений винятковими ризиками, які спостерігаються у всіх сферах суспільного життя, зокрема при формуванні й використанні бюджетних ресурсів у різних ланках бюджетної системи. Місцеві бюджети впродовж останніх років функціонують в умовах невизначеності та необхідності органів публічної влади швидко реагувати на нові потрясіння та виклики, зумовлені продовженням масштабної війни з росією та її переходу у затяжний конфлікт. Руйнація економічної бази формування доходів бюджетів супроводжується збільшенням потреби у ресурсах через виникнення нових проблем суспільного характеру, пов'язаних з необхідністю соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, реабілітацією учасників новітньої війни й інших категорій громадян, які постраждали від бойових дій, урахуванням величезних обсягів внутрішньої та зовнішньої міграції при здійсненні видатків на надання освітніх, медичних та інших послуг тощо. Не меншими викликами для місцевої влади є постійна загроза руйнації енергетичної, житлової, комунальної та іншої інфраструктури, що негативно впливає на різні аспекти життя у громадах та зазвичай супроводжується збільшенням витрат місцевих бюджетів. Ці чинники зумовлюють поглиблення дефіциту бюджетних ресурсів як у державному, так і в місцевих бюджетах, посилення залежності фінансової спроможності публічної влади від фінансової допомоги з-за кордону.

В складних умовах сьогодення залишається актуальним завданням пошук та залучення резервів збільшення доходів місцевих бюджетів задля повноцінного виконання органами місцевого самоврядування їхніх функцій. Як зазначають Т. Буй та О. Прімерова, це завдання буде актуальним не тільки в умовах війни, але й післявоєнний період, коли потреби у бюджетних ресурсах на відновлення зруйнованої інфраструктури, повернення до мирного життя будуть зростати [1, с. 18].

Якщо розглянути джерела нарощування доходів місцевих бюджетів, то їх можна розмежувати на стратегічні й тактичні. Стратегічні джерела збільшення доходів місцевих бюджетів доцільно передусім пов'язувати з розвитком місцевої економіки, що створить позитивний ефект не тільки для бюджетної системи, але й для добробуту територіальної громади. Зростання економічної активності дає можливість досягти збільшення доходів бізнес-структур, працюючих громадян, збільшення сукупного попиту, що є базою для формування бюджетних ресурсів.

Збільшення обсягів сплачених податків і зборів до бюджетів усіх рівнів, а також інших платежів, пов'язаних із ведення господарської діяльності (адміністративні збори, платежі за різні ліцензії, погодження та ін.) розширюватиме фінансові можливості органів місцевого самоврядування у реалізації фінансової політики.

В умовах воєнного часу домогтися підвищення економічної активності складно, що воно вимагає від органів місцевого самоврядування зусиль щодо поліпшення ділового клімату на території громади, отримання конкурентних переваг порівняно з іншими громадами регіону. Конкурентні переваги можуть мати організаційне, фінансове та інше походження. Зокрема, для приваблення в місцеву економіку бізнес-структур та інвестицій з інших регіонів і навіть країн органи місцевого самоврядування мають продемонструвати у співпраці з ними режим найбільшого сприяння, що виявляється у всебічній допомозі інвестору в пошуку локації для розташування виробництва, залученні трудових ресурсів, організації підключення до комунікацій, проходженні дозвільних процедур. Ці моменти нерідко є більш важливими для інвестора, ніж отримання податкових пільг з фіскальних платежів, які контролюються органом місцевої влади (плата за землю чи податок на нерухоме майно).

Фінансові переваги для активізації економічної діяльності й залучення в місцеву економіку інвестицій можуть передбачати не тільки податкові пільги, але й також започаткування у громаді програм фінансової підтримки розвитку малого бізнесу на кшталт загальнодержавної програми кредитування «5-7-9». Це дасть можливість не тільки розширити базу оподаткування за рахунок росту кількості платників податків та обороту господарської діяльності, але й матиме соціальний ефект у формі скорочення кількості людей, що потребують виплат чи інших форм допомоги від держави. Однак, перспективи впровадження таких програм напряду пов'язані з уже наявними фінансовими можливостями громад. Слід також визнати, що попри зусилля місцевої влади, головними чинниками, які визначають параметри ділового клімату в Україні, є владні рішення на рівні центральних органів державної влади [3].

Нарощування доходів місцевих бюджетів у короткочасному періоді перш за все пов'язане із підвищенням фіскальної віддачі від податків та зборів, які надходять до них. Зокрема, аналітичні розробки свідчать, що найбільші втрати бюджетних ресурсів спостерігаються від тіньової зайнятості та виплати зарплат у «конвертах» (тобто утримання офіційної заробітної плати працівника на рівні мінімальної та доплата йому решти у готівковій формі без оподаткування). За оцінками О. Гетмана, від таких дій державний бюджет втрачає орієнтовно від 230 до 460 млрд грн щорічно [2]. Якщо зауважити, що внаслідок міжбюджетних відносин у місцевих бюджетах залишається понад половину сукупного обсягу сплаченого податку на доходи фізичних осіб, то втрати місцевих бюджетів слід оцінювати на рівні не меншому, ніж недоотримані доходи державного бюджету.

Вирішення проблеми приховування фонду оплати праці для виведення з-під оподаткування передбачає два варіанти дій: по-перше, посилення контролю за процесами формування фонду оплати праці з метою оцінки їх відповідності державним стандартам доходів, боротьба з неофіційною зайнятістю, оплатою

праці з використанням цивільно-правових угод тощо. Втім, якщо після введення підвищених штрафних санкцій за використання неофіційної праці підприємців в більшості легалізували трудові відносини з власними працівниками, вирішити проблему часткового приховування фонду оплати праці непросто. Незважаючи на те, що судовою практикою аргументовано, що працівники без кваліфікації та фахівці не можуть отримувати однакову заробітну плату [6], встановлення усім працівникам зарплати на рівні, близькому до мінімального стандарту доходів є загальною практикою у підприємницькій сфері. Вирішення цієї проблеми не може бути досягнуте діями органів місцевого самоврядування, воно вимагає рішень на рівні центральних органів державної влади. На наш погляд, у правовий спосіб має бути визначено індикативну тарифну сітку мінімального рівня оплати праці для фахівців з різним рівнем кваліфікації та виду професії. В оподаткуванні цих доходів можливо впровадити підхід, подібний до механізму трансфертного ціноутворення (коли зарплата керівнику чи фахівцю визначена на рівні, нижчому за індикативний, то для оподаткування беруть до уваги саме індикативний рівень оплати праці). Введення цього принципу при визначенні податкових зобов'язань з ПДФО чи єдиного соціального внеску зменшить мотивацію до приховування фонду оплати праці та наблизить декларовані платниками податків міжпосадові співвідношення в оплаті праці до реальних.

Другим варіантом дій для виведення фонду оплати праці з тіньового обігу є зменшення загального рівня податкового навантаження на нього. На сьогодні цей показник складає 41,5% від витрат на оплату праці, а з урахуванням змін у розмірах військового збору, прийнятих наприкінці 2024 року [4] – 45%, що на думку підприємницького сектору надто багато. Однак, зниження цього рівня, яке в умовах сучасного дефіциту бюджетних ресурсів мало ймовірно, але може бути розглянуте у післявоєнний період, потребує попереднього ґрунтовного аналізу щодо співвідношення бюджетних витрат та ймовірних додаткових доходів від детінізації фонду оплати праці. Для того, щоб взамін за зниження податкового тиску на фонд оплати праці держава не отримала виключно збитки, ці рішення мають супроводжуватись посиленням відповідальності за приховування витрат на оплату праці з метою зменшення податкових зобов'язань.

Зміцнення фінансового потенціалу місцевих бюджетів також потребує перегляду пропорцій зарахування фіскальних платежів, які наповнюють відразу кілька рівнів бюджетної системи. Зокрема, вважаємо недостатнім зарахування частини податку на прибуток підприємств у розмірі 10% від його суми тільки до обласних бюджетів. Такий механізм розщеплення надходжень від цього податку фактично позбавляє органи місцевого самоврядування сприяти розвитку бізнесу на підпорядкованій території, підвищенню його рентабельності, оскільки це не матиме впливу на доходи місцевих бюджетів у частині фіскального ефекту від оподаткування прибутку. Закріплення за бюджетами місцевого самоврядування певної частини надходжень від цього податку (орієнтовно на рівні 15-20%) дасть органам місцевого самоврядування стимул сприяти розвитку підприємництва у громаді, залучати інвестиції у місцеву економіку. Однак, зважаючи на сучасну ситуацію з наповненням бюджетів різного рівня, ці дії є перспективою періоду

після завершення війни, коли державний бюджет не потребуватиме так гостро ресурсів на забезпечення оборони країни від зовнішнього ворога.

Список використаних джерел:

1. Буй Т. Г., Прімерова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. № 8 (1). С. 17–24. URL: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.17-24>
2. Гетманцев Д., Гетман О., Боярчук Д. Як змінились схеми ухилення від податків? Ціна держави. URL: <https://cost.ua/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatktiv/>
3. Горин В. П., Була П. В., Чорноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/52087>
4. Закон про підвищення податків днями буде підписано: ВЗ для ФОПів хочуть запровадити з 1 січня. URL: <https://7eminar.ua/news/2492-do-zakonu-pro-pidvishhennya-podatktiv-vnesut-zmini>
5. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець, В. П. Горин, О. В. Квасниця [та ін.]; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49323>
6. Фахівець та робітник не можуть отримувати однакову зарплату на рівні мінімалки – Верховний Суд. URL: https://buh.ligazakon.net/news/206846_fakhvets-ta-robтник-ne-mozhut-otrimuvati-odnakovu-zarplatu-na-rvn-mnmalki--verkhovniy-sud